

Achtste samenkomst van het lerend netwerk 'Integratie van duurzame ontwikkeling in de lerarenopleiding'

Datum: Woensdag 1 juni 2011, van 9u30 tot 14u00

Plaats: Ferrarisgebouw Brussel

Verslag: Eveline Roose, Elke Vanwildemeersch

Aanwezig: Agnes Sys (Vzw Weidepoort-plattelandsklassen), Andre Stroobants (Djapo), Bieze Van Wassenhoven (Studio Globo), Elke Vanwildemeersch (Ecocampus-Vlaamse Overheid), Elly Quanten (XIOS Hogeschool Limburg), Eveline Roose (Ecocampus-Vlaamse overheid), Jef Peeters (Katholieke Hogeschool Leuven), Josée Van Steenberghe (Katholieke Hogeschool Kempen), Jürgen Loones (Vlaamse overheid), Katrien Goossens (Hogeschool Gent), Krist Tack (NEC de Vroente-Vlaamse Overheid), Nele Dillen (MOS-Vlaamse overheid), Michel Janssens (XIOS Hogeschool Limburg), Sofie Van Der Borght (Katholieke Hogeschool Limburg), Stefaan Van den Abbeele (Studio Globo)

Verontschuldigd: Anne Verhoeven (Katholieke Hogeschool Mechelen/VELOV), Annie Timmermans (Artesis), Eddy Exelmans (Katholieke Hogeschool Limburg), Eef Thoen (Arteveldehogeschool), Els Mertens (Hogeschool-Universiteit Brussel), Griet Verstraeten (Ecocampus-Vlaamse overheid), Hilde Rutten (XIOS Hogeschool Limburg), Isabel Van den Eynde (Karel de Grote hogeschool), Jemina Sabbe (Maya Honing vzw), Judith Gadeyne (Artesis), Jyoti Degroote (Kleur bekennen), Katrien de Maegd (Hogeschool-Universiteit Brussel), Lies Devoldere (Arteveldehogeschool), Lisbet Colson (Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs), Marieke Coessens (Katholieke Hogeschool Sint-Lieven), Marleen Van Strydonck (Artesis), Riet Van de Velde (Hogeschool West Vlaanderen), Roos Steeman (Katholieke Hogeschool Sint-Lieven), Sara Dewinter (WWF), Veerle Schuyten (Katholieke Hogeschool Limburg)

1. Inleiding

Zie *PowerPointpresentatie* in bijlage

De voorbije zeven bijeenkomsten hebben we de nadruk vooral gelegd op het uitwisselen van informatie en voorstellen van interessante ervaringen/praktijkvoorbeelden. Dit heeft zeker zijn waarde, maar geeft niet steeds garantie op doorstroming naar de praktijk.

De bedoeling van dit lerend netwerk was de werking ervan bijsturen in de richting van concretere output. Door te werken aan output wensen we de betrokkenheid van de leden te verhogen en meer in te zetten op doorstroming van informatie naar docenten die niet deelnemen aan de samenkomsten van het lerend netwerk. Daarom werd deze samenkomst van het lerend netwerk gewijd aan de volgende vragen: welk type van output is gewenst en op welke wijze kan hieraan gewerkt worden binnen dit lerend netwerk.

2. Inspiratie uit LN Sociaal Werk door Jef Peeters, KHLeuven

Zie ook *PowerPointpresentatie* in bijlage

PRESENTATIE

a) Ontstaan lerend netwerk

- DHO Vlaanderen is in 2007 ontstaan vanuit het Vlaams Netwerk Zakenethiek.

- De opstart van het onderzoeksproject SOWEDO van het departement Sociaal werk van de KHLeuven viel samen met de opstart van het LN sociaal werk: dit was een interessante opportuniteit voor beide partners. Het LN Sociaal werk was één van de eerste thematische lerende netwerken (nu ongeveer drie jaar praktijk). Voor Jef Peeters was het een opportuniteit om zich als voorzitter hoofdzakelijk met de inhoud bezig te houden aangezien de praktische organisatie en het secretariaat door DHO Vlaanderen opgenomen werd.
- Het doel van het lerend netwerk was/is: uitwisseling stimuleren en materialen ter beschikking stellen van elkaar. Het gaat om een combinatie van didactiek en inhoud.
- De deelnemers zijn zowel docenten als praktijkwerkers. Dit geeft een interessante interactie tussen theorie en praktijk.

b) Discussieonderwerpen

- Zie *presentatie* voor een lijst van onderwerpen die de voorbije jaren de revue passeerden.
- In de beginfase ging het er vooral over om het conceptueel in beeld te brengen. Er moest eerst een kader ontwikkeld: wat betekent duurzame ontwikkeling binnen het sociaal werk? Waarom is duurzame ontwikkeling een thema voor sociaal werkers en hoe maak je hier een verbinding? Het thema sociale rechtvaardigheid is een kernthema van het Brundtlandrapport.
- In de werking van het huidige academiejaar werd inhoud gekoppeld aan een bepaalde didactiek (bv. Mong Rosseel met een bespreking hoe theater als werkvorm kan gebruikt worden in de opleiding).
- Volgend jaar zal de theorie gekoppeld worden aan een bepaalde praktijk (bv. presentatie over theoretische achtergrond van activisme gelinkt aan een voorbeeld uit het werkveld dat deze praktijk hanteert).

c) Studiedagen

- Eerste studiedag: ging o.a. over 5 jaar master sociaal werk.
- Tweede studiedag: 4 themagroepen over volgende thema's: sociale bewegingen, lokaal sociaal beleid, sociale economie, educatie & competenties. Het is erg praktisch om zo iets te organiseren vanuit een lerend netwerk. Zo heb je immers meteen mensen die inbreng kunnen geven en/of het voorzitterschap van een werkgroep op zich nemen.

d) Onderzoeksproject SOWEDO

- Het onderzoeksproject van Jef Peeters werd gerealiseerd met geld van VSDO + middelen op niveau van KHLeuven.
- Vormgeven aan nieuwe ideeën in onderwijs (bv. via een lerend netwerk) is veel gemakkelijker als je een ankerpunt hebt in je onderzoekswerk.
  - Uit het onderzoekswerk is een boek voortgevloeid. Verschillende mensen uit het lerend netwerk hebben een hoofdstuk geschreven. (maar niet alle schrijvers zaten uiteraard in het netwerk).

Inhoud boek:

- Deel I: Theoretisch kader: uit onderzoekswerk, maar ook afgetoetst met lerend netwerk.
- Deel II: Processen van sociale verandering
- Deel III: Koppelen aan praktijk: thema's en praktijken.
- Deel IV: Knopen in het netwerk: Hoe zijn praktijken uit sociaal werk bezig met duurzame ontwikkeling?
- Deel V: Leren voor duurzame ontwikkeling: over educatie en de nodige competenties (met verwijzingen naar andere werken), welke competenties zijn belangrijk naast deze die we nu al kennen en rekening houdend met de onderwijspraktijk.
- Het boek kwam in de eerste plaats voort uit het onderzoeksproject, maar het lerend netwerk heeft het onderzoeksproject versterkt (en vice-versa).
- Dit boek wordt nu in bepaalde hogescholen aangekocht door eerstejaarsstudenten (en gebruikt binnen verschillende vakken). Dit boek speelt momenteel een belangrijke rol in de verspreiding en implementatie van EDO in sociaal werk. Jef Peeters wordt dikwijls aan hogescholen gevraagd om hierover een presentatie te geven.

e) Kennisdeling

- Alles wat er in het lerend netwerk gebeurt, komt op de website (niet alleen verslagen, ook presentaties...) en is vrij te gebruiken. Dit is een belangrijk punt van dit lerend netwerk: kennis wordt door alle deelnemers beschouwd als publiek goed, zeker in het kader van duurzame ontwikkeling.
- Het materiaal dat op de website komt, wordt gebruikt. Ook geïnteresseerden die niet deelnemen aan het lerend netwerk geven aan de website te gebruiken. Het netwerk omhelst dus niet enkel de mensen die actief deelnemen, maar ook de velen die de website gebruiken.

f) Voorbeelden van output

- Naar beleid toe: Het lerend netwerk heeft bijgedragen tot het denkwerk naar het beleid toe (het EDO-implementatieplan werd er meermaals afgetoetst).
- Opleiding: informatieverspreiding, handboek, intensive program (SOS IP)
  - Driemaal een tweeweekse opleidingsprogramma dat doorgaat op drie verschillende Vlaamse instellingen. Een 70-tal Europese studenten zullen hieraan deelnemen.
  - Centrale thema: "social work and sustainable development"
  - Input, projectwerk, presentatie door studenten
  - Traject gespreid over de drie jaren:
    - 2011: thema verkennen (learning on SD): KATHO
    - 2012: hoe transitieprocessen in gang zetten, sturen en begeleiden (transition management): Arteveldehogeschool
    - 2013: beleidsvraagstukken (policies) – niet gemakkelijk, want studenten ontwijken dit liever (willen niet bezig zijn met macro niveau/beleidsdossiers): KHKempen
- Naar het werkveld toe: voorbeeld Globelink. Globelink vzw is één van de vaste deelnemers aan dit netwerk.

- Het lerend netwerk heeft ervoor gezorgd dat ze hun werking continu bijsturen op basis van de insteek vanuit dat lerend netwerk. Het denkwerk en de praktijkvoorbeelden uit het Lerend Netwerk gebruiken ze om hun organisatie te herdenken.
- Voorbeelden uit het ene domein kunnen inspireren op andere domeinen. Een voorbeeld van jeugdwerk kan zo ook gebruikt worden op andere domeinen van sociaal werk.

NABESPREKING

- Vergelijking LN Sociaal werk – LN Lerarenopleiding:
  - In het Lerend Netwerk Lerarenopleiding zitten geen praktijkwerkers.
  - Er is nog geen gemeenschappelijk project om samen aan te werken. Dit was een opportuniteit voor het LN SW, maar dit zou gecreëerd kunnen worden.
  - Informatie-uitwisseling en delen gebeurde binnen het lerend netwerk lerarenopleiding niet altijd met een open geest. In het LN Sociaal Werk heeft concurrentie tussen hogescholen nooit gespeeld. Daar moeten we toe komen binnen dit netwerk. In de sociale scholen is er een traditie dat mensen elkaar vinden over alle scholen heen. Er was al een intense samenwerking voor de start van het LN.
  - We moeten heel duidelijk keuzes maken van waar we naartoe gaan.
  - In het LN Sociaal Werk was er ook steeds een duidelijke trekker (docent).
- Visie en link met implementatie
  - De KHLeuven heeft duurzame ontwikkeling als een van de strategische doelstellingen gekozen. De organisatie wil evolueren naar een duurzame organisatie op verschillende domeinen. Dat heeft invloed als men bijvoorbeeld een gebouw zet. Men gaat verder dan wat wettelijk moet. Dat maakt naar de implementatie toe dat men gaat kijken naar bepaalde praktijken en dat men deze probeert bij te sturen (bv recto verso standaard op printers instellen). Een voorbeeld van studenten die samen met een docent gingen kijken of ze konden aansluiten bij "Ik ben verkocht": dat wordt dan projectmatig onderzocht op de haalbaarheid en heeft na implementatie een structurele impact.
  - Naar curriculum toe wordt er ook gewerkt via de onderwijscommissie. Gezien zijn werk in het kader van het onderzoeksproject, werd Jef Peeters hierbij betrokken. Jef Peeters kreeg vorig jaar een percentage tijd om onder meer het curriculum te onderzoeken (oa. inventarisatie van wat reeds bestaat). Naar implementatie toe is de opleidingscommissie een belangrijke orgaan. Als je het lateraal wil implementeren moet je het via een opleidingscommissie doen (best via een traject: nagaan wat er al is en versterken wat goed is).

3. Bepalen wat kan bijdragen tot de daadwerkelijke integratie van EDO in de lerarenopleiding (in werkgroepjes)

Methodiek: Er werd eerst gevraagd aan de deelnemers in groepen van vier personen de volgende vraag te bespreken: Hoe kan het lerend netwerk bijdragen aan de integratie van EDO in de lerarenopleiding? Het thema werd initieel breed bekeken (wat is nodig voor de integratie van (E)DO in de lerarenopleiding) en nadien verengd tot de vraag hoe dit lerend netwerk hiertoe bij kan dragen. Dit verliep via de **placemat-methodiek**.

Nadien werden de voorstellen plenair besproken en werd aan iedere deelnemer gevraagd de voorstellen met hoogste en laagste prioriteit aan te duiden. Op basis hiervan werd beslist een werkgroep op te richten die in de eerste plaats werk zal maken van de hoogste prioriteiten.

Dit zijn **alle voorstellen** vanuit de werkgroepjes:

- Expliciteren van de link tussen de **EDO-competenties** en de **basiscompetenties** met het accent op de E van EDO. Ook wordt best de link gelegd met andere educaties.
- Er moet meer **visie** rond EDO ontwikkeld worden binnen de lerarenopleiding. Dit is een constant proces, een soort rode draad doorheen de verschillende samenkomsten. **Thematische inhoudelijke input** op bijeenkomsten van de lerende netwerken (mag van buiten de "sector" zijn) kan hiertoe bijdragen: goede sprekers, interessante teksten...
- **Uitwisseling** van materialen, methodieken en werkvormen (gekoppeld aan bespreking). Bij de voorstelling van een **casus**, moet deze voortaan meer geanalyseerd worden, zonder dat dit bedreigend moet zijn voor wie de casus gepresenteerd heeft. Er moet eerder geanalyseerd worden "waar de casus juist zit". Elke casus kan bv. op een **matrix** geplaatst worden (en op die manier passen we systeemdenken toe). Een casus op een matrix plaatsen helpt om transitie binnen een opleiding zelf op gang te helpen.
- Goede centrale **website** waar materialen, sprekers e.d. uitgewisseld kunnen worden (eventueel aansluiten bij wat reeds bestaat).
- **Stages en eindwerken**. Stages en eindwerken ikv EDO promoten. Deze kunnen leiden tot interessante output. Dit kan eventueel adhv een platform. Ook het uitwerken van een stagemodel kan worden uitgewerkt in dit kader: hoe kan je een stage in het kader van EDO organiseren, wat is de rol van stages/eindwerken binnen EDO.
- Zelf **studiedagen** organiseren of aansluiten bij bestaande studiedagen en er het thema EDO op de agenda zetten. Prioritair nascholings-thema EDO kan mogelijkheden bieden.
- Gezamenlijke ontwikkeling van een **project**. Mogelijkheden kunnen zijn: Ontwikkeling van materialen (bv. voor de student), het uitwerken van een draaiboek voor visieontwikkeling binnen de scholen zelf. Een EDO-experiment. Vanuit het lerend netwerk

scharen we ons concreet achter één experiment of project dat we uittesten in een lerarenopleiding. We leren uit deze ervaring en kunnen later verder implementeren in andere scholen.

- Aandachtspunt: het lerend netwerk moet verder uitgebreid worden (bredere **doelgroep**).

4. Prioritaire voorstellen

- Eerst moet de **koppeling tussen EDO en de basiscompetenties** geduid worden. Visievorming rond EDO voor de lerarenopleiding kan hieruit voortvloeien.
- Ook wordt het nuttig geacht om de **praktijkvoorbeelden** die in het verleden voorgesteld werden op dit LN, te analyseren. Dit kan immers houvast bieden aan instellingen die iets willen doen. Eerste werk: hoe ga je die analyse doen? Hoe kan je op een uniforme manier analyseren? Hiervoor zal een **matrix** uitgewerkt worden. De [gezondheidsmatrix](#) kan dienen tot eventuele inspiratie hiervoor.
- Voor de verdere concretisering van deze voorstellen wordt een **werkgroep** opgericht die reeds een deel van het denkwerk verricht en daarna terugkoppelt met de andere deelnemers van het lerend netwerk. Leden werkgroep: Elly Quanten, Jurgen Loones, Sofie Vanderborght, Katrien Goossens, Bieze Van Wassenhoven, Elke Vanwildemeersch. Andere geïnteresseerden kunnen uiteraard ook aansluiten. Geef dan een seintje aan Elke Vanwildemeersch (elke.vanwildemeersch@lne.vlaanderen.be).
- **Interessante info** voor de integratie van (E)DO in de lerarenopleiding wordt steeds op de [webpagina van Ecocampus](#) geplaatst, net als de presentaties van voorbije samenkomsten. Je mag informatie die je wilt delen met de andere docenten van de lerarenopleiding steeds doormailen naar Elke Vanwildemeersch. Dan zorgen wij ervoor dat deze op de website komt.

5. Interessante bronnen vermeld in deze bijeenkomst

- **Learning for the future:** Competences in Education for Sustainable Development. United Nations Economic Commission for Europe Steering Committee on Education for Sustainable Development op [de Ecocampuswebsite](#)
- De **gezondheidsmatrix** als voorbeeld van een matrix die kan gehanteerd worden voor de evaluatie en bijsturing van het gezondheidsbeleid op school (voorbeeld voor uit te werken matrix rond evaluatie van EDO- praktijkvoorbeelden) via de [website van gezondeschool](#).